

ПРОТИРІЧЧЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ CONTRADICTIONS OF THE DEMOCRATIC POLITICAL REGIME

Білоусова К.В., студентка I курсу
факультету соціології і права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Пряміцин В.Ю., старший викладач кафедри публічного права

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Стаття присвячена дослідженню демократичного політичного режиму, який безпосередньо означає «правління народу». Аналіз зроблений із погляду цього режиму як правового явища, так і політичного регулятора. Розкритий зміст поняття «демократії». Актуальність поданого дослідження полягає у великій популярності народовладницької політики в багатьох країнах світу, в тому числі й в Україні. Завдяки теоретичному і практичному аналізу демократії з'ясовано основні парадоксальності та суперечності, що заважають здійсненню ефективної політики. Проаналізовано одну з форм реалізації цього політичного режиму, а саме виборчий процес. Прикладом щодо суперечностей, які виникають у виборчому процесі іноземних країн, проаналізовано останні вибори Президента Сполучених Штатів Америки 2020 року, а саме проблематику політики республіканця Дональда Трампа і впровадження реформ демократа Джозефа Байдена. Виокремлено події, що мали великий вплив на результати виборів нового Президента Сполучених Штатів Америки 2020 року. Також з'ясовано суперечності виборчого процесу в Україні. Проблемою, що набуває великого поширення у виборчому процесі України, є здійснення корупції через те, що в Україні ще панує пострадянська модель суспільства, тобто країна знаходиться на перехідному етапі до ідеальної демократичної моделі. Проаналізовано, в якому нормативно-правовому акті розкрито зміст закріплення демократичної політики України, а саме те, що носієм влади є народ, а також в якому положенні цей зміст порушується. Сформовано принципи, на яких має базуватися цей процес задля реалізації політики народовладдя в її якісному втіленні. На основі правового аналізу цього політичного явища з'ясовані основні проблеми здійснення демократії, причини їх виникнення та запропоновані методи подолання. З'ясовані основні суперечності допоможуть вирішити причини конфлікту демократичного режиму та її конституційного закріплення.

Ключові слова: демократичний політичний режим, політичний процес, демократія в Україні, парадокси демократії.

The article is devoted to the study of a democratic political regime, which directly means "rule of the people". The analysis is made in terms of this regime as a legal phenomenon and a political regulator. The meaning of the concept of "democracy" is revealed. The relevance of this study lies in the great popularity of democracy in many countries around the world, including Ukraine. Through theoretical and practical analysis of democracy, the main paradoxes and contradictions that hinder the implementation of effective policy have been clarified. One of the forms of realization of this political regime is analyzed, namely – the electoral process. An example of the contradictions that arise in the electoral process of foreign countries is the recent election of the President of the United States in 2020, namely the policy of Republican Donald Trump and the implementation of reforms of Democrat Joseph Biden. The events that had a great impact on the results of the election of the new President of the United States of America in 2020 are highlighted. The contradictions of the election process in Ukraine have also been clarified. A widespread problem in Ukraine's election process is the implementation of corruption due to the fact that Ukraine is still dominated by the post-Soviet model of society, ie now the country is in transition to an ideal democratic model. It is analyzed in which normative-legal act the content of consolidation of democratic policy of Ukraine is revealed, namely that the bearer of power is the people, and also in what position this content is violated. The principles on which this process should be based for realization of a policy of democracy in its qualitative realization are formed. Based on the legal analysis of this political phenomenon, the main problems of democracy, the reasons for their emergence and proposed methods of overcoming are clarified. The main contradictions that have been clarified will help resolve the causes of the conflict between the democratic regime and its constitutional consolidation.

Key words: democratic political regime, political process, democracy in Ukraine, paradoxes of democracy.

Актуальність проблеми. Актуальність детального вивчення демократії полягає в її особливому значенні як правового явища і політичного режиму. З'ясувавши, в чому полягають основні парадоксальності цього явища, можна виокремити причини конфлікту між демократією та конституціоналізмом, через які політичний режим певної країни може не відповідати засадам ідеальної демократичної моделі.

Огляд досліджень. Проблема «демократії» та її здійснення у вигляді політичного режиму розкриває свій теоретичний і практичний зміст у працях Л. Даймонда, Л. Зіден-топа, Е. Гутмана, Д. Дзоло та багато інших дослідників.

Щодо вітчизняних дослідників, які зробили великий правовий внесок щодо теоретичного вивчення демократичної моделі, можемо виокремити С. Головатого, Ю. Барабаша, В. Андрущенко, О. Скакун, С. Шевчука та ін.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі правового аналізу дослідити поняття демократичного режиму та виокремити суперечності, що виникають у процесі реалізації демократичного режиму в сучасній політиці України та інших країн.

Виклад основних положень. Однією з правових тенденцій сучасного світу є поширення демократичного режиму. Однак, що ж таке поняття «демократія», що воно собою

являє, чи завжди воно здійснюється саме так, як того потребує суспільство і чи не виникають у процесі здійснення політичного режиму такого типу певні суперечності?

Демократія – це політичний режим, за якого влада належить народу. Цей термін виник в V ст. до н.е. в античній Елладі, однак набув поширення та бурхливого розвитку лише в XX ст. Це пов'язано з тим, що суспільство виходило на новий рівень, що характеризувалося дослідниками як «постіндустріальне», «інформаційне», «постмодерне» та «постматеріальне», що привело до широкомасштабних дослідів, пов'язаних насамперед із самим поняттям «демократія», а також появою концепцій щодо цього.

Головна проблема, що є у демократичному політичному режимі, – не його заснування, а його підтримка. На думку К. Поппера, суперечність полягає між ідеєю зосередження повноти влади народу та неможливістю її здійснення через відсутність такого механізму народоправства з вирішення будь-якого питання на всіх рівнях [8].

Американський вчений Л. Даймонд виокремлює три парадокси демократії: «згода versus ефективність», «представничість versus керованість» та «конфлікт versus консенсус». Перший парадокс полягає в підтримці демократії суспільством задля стабільної та успішної політики,

однак ця підтримка залежить безпосередньо від ефективності здійснення демократичної політики в суспільстві. Другий парадокс полягає в тому, що керованість вимагає концентрації та автономії влади для забезпечення швидкої та енергійної політики, однак ця вимога суперечить потребі в підзвітності влади та контролю за діяльністю народу та його представників. На думку Даймонда, третій парадокс викликає найбільше протиріччя у здійсненні демократії. Демократія зумовлює незгоду й поділ, проте на основі згоди і згуртованості. Для розвитку потрібні конфлікт і політична конкуренція, проте ці явища можуть підірвати стабільність здійснення демократичного режиму [2, с. 92–102].

Спираючись на думки інших вчених, можна виокремити ще один парадокс демократії. Е. Гутманн у своїй праці «Типи і парадокси демократії» зазначає, що протиріччя викликає «недосконалість балансування більшості та меншості». Тобто громадяни, що становлять меншість у результаті голосування мають дотримуватися «думки більшості», хоча мають зовсім інші переконання та думки. Ситуації такого типу формують у громадян думку про безглуздість і відсутність сенсу щодо участі у виборах, однак, з іншого боку, неучасть не призводить до бажаного результату [1, с. 152–153].

Л. Зідентоп у праці «Демократія в Європі» виявляє ще одну суперечність демократичного політичного режиму, а саме те, що він прагне домінувати на великих просторах, які не мають такої можливості через невеликий масштаб. «Який рівень соціальної й політичної організації є необхідним для демократичного суспільства? З одного боку, демократичні свободи й особиста незалежність передбачають наявність високого рівня соціальної організації... З іншого боку, демократичне суспільство вважає, що «невелике – це добре», оскільки тут відкриваються можливості для участі в політичному і суспільному житті. Якщо в нас одночасно закладені настільки суперечливі уявлення про рівень організованості суспільства, необхідний для досягнення демократії, то чи можемо ми послідовно здійснювати будь-який курс на практиці? Чи здатні ми вірно розподілити соціальні і політичні ролі, щоб вони гармонійно поєднувались одна з іншою? В цьому полягає головне питання, яке стоїть перед сучасною демократією», – зазначає автор «Демократії в Європі» [5, с. 103].

Виокремлюється ще один парадокс. Ш. Ейзенштадт вважає, що демократія схильна до крихкості та змінності, і підставою щодо цього твердження є відкритість політичних процесів у конституційних демократіях. «Ця відкритість, – за словами Ейзенштадта, – головна причина крихкості демократичних політичних режимів сучасності, однак парадокс у тому, що саме вона забезпечує безперервність існування» [4, с. 67–68].

Як раніше зазначалося, у процесі здійснення демократичного політичного режиму, носієм влади та його джерелом є народ. Це положення закріплено в Конституції України, а саме у ст. 5: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [6].

Цією статтею підкреслюється можливість народу здійснювати владу, однак через відповідні органи, а саме через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Це означає, що органи лише опосередковують владу, а не діють як її самостійні носії. Це можна назвати принципом легітимності політичної влади. Однак цей принцип залишається нині суто теоретичним і є скоріше винятком, аніж правилом. Щодо цього, можна, знову ж таки, навести приклад голосування. Конституцією України, а саме ст. 70, передбачається, що право вибору мають лише громадяни України. Тобто люди, що легально не включаються до «складу народу», не мають право голосу [6].

Б. Страшун висловлює думку, що воля парламенту = воля народу. Він зазначає, що парламент знає, чого бажає народ і висуває волю народу у відповідних нормативно-правових актах та положеннях. Це є ідеєю народного представництва в дії [9, с. 132].

Вибори є однією з форм реалізації народовладдя, що мають здійснюватися за допомогою принципу вільності (виключення будь-якого примусу стосовно виборців), принципу рівності (рівні можливості серед виборців щодо впливу на результати), принципу загальності (залучення широкого кола людей), принципу прямих виборів (формування державного апарату виключно виборцями) і, найважливіше, принципу таємного голосування (забезпечення повної свободи голосування). Звичайно, немає у світі виборчої системи, яка б гарантувала реалізацію усіх наведених принципів ідеально через такі чинники, як відповідність політичним поглядам усього суспільства та його неоднорідність.

Восени 2020 року американці мали вирішити долю країни надалі, а саме кому віддати перевагу: республіканцю Трампу чи демократу Байдену.

Політика Трампа вплинула не тільки на внутрішні процеси Америки, але й на зовнішні, також не на краще. Д. Трамп підірвав міжнародне співробітництво з великою кількістю країн та організацій, що значно послабило позиції США у світі. Щодо Байдена, то його політичні погляди націлені на відновлення співробітництва із союзниками США та повернення колишньої репутації. Його політика є безпосередньо демократичною. Дж. Байден буде проводити боротьбу з COVID-19 у вигляді надання людям безплатного тестування, збільшення заробітної плати до 15\$/год, боротьби з расовою та соціальною дискримінацією та багато інших заходів щодо поліпшення ситуації в Америці. Оскільки через вибори суспільство може виражати засади політичного режиму, який бажають бачити в країні, американці надали перевагу поглядам Дж. Байдена. Більшість виборців дійсно вірить у те, що саме він зможе змінити політику Америки на краще у плані стабілізації та рівності.

Проте справа щодо виборчого процесу нового президента Сполучених Штатів Америки не пройшла спокійно, і свідками цього є не лише громадяни Америки, а й увесь світ. Д. Трамп, не приймаючи власну поразку у виборах і перемоги Байдена, 6 січня віддав указ щодо захвату Капітолія, де відбувався розгляд питання про результати виборів. Проте такі діяння Трампа не пройшли безслідно – 45-й президент США увійшов в історію як політик, щодо якого було висунуто два імпічменти; це перший випадок за останні 2 століття в політичному житті Сполучених Штатів Америки. Ситуація, що склалася через особисті переконання Трампа стосовно непризнання поразки, отримала великий осуд із боку жителів і політиків Америки і всього світу. Такі діяння підірвали авторитет США як країни, в якій панує політика однієї з найстаріших демократій світу. Це «поставило під сумнів» законність результатів і універсальність ідеї «одна людина – один голос». Джо-зефу Байдену потрібно здійснювати політику щодо модернізації країни, налагодження співробітництва з іншими країнами та організаціями, а також повернення Америці минулого авторитету.

Однак, чи є політика народного представництва дійсно дієвою? На думку італійського вченого Д. Дзоло, результати виборів є короткотерміновим інтересом виборців, аніж реальною волею народу. Також варто зазначити, що явка на вибори не перевищує 50–60%, що ставить під сумнів представницького характеру влади та ефективність її здійснення. Більшість представницьких органів працюють від виборів до виборів у межах достатньої автономії, а це означає, що здійснення представницької демократії нині є не більше, ніж заснування найвищого органу державної влади за допомоги великої кількості громадян, а не втіленням та здійсненням волі народу [3, с. 162].

Актуальною проблемою, що триває в Україні зі здійсненням демократії, є безпосередньо набуття нею імітаційного характеру. Нині держава знаходиться в перехідному процесі, а саме від пострадянської до демократичної. Через це сучасний політичний режим набуває низку особливостей. Так, у своїй праці «Зигзаги демократизації політичного режиму в Україні» О. Куценко визначає такі:

- 1) слабкість та високий рівень політичної поляризації еліти, що увиразнилося вже на початку 1990-х років;
- 2) висока конкуренція приватних інституцій за встановлення контролю за урядом;
- 3) збереження кадрів колишньої системи на більшості ключових позицій адміністративного управління і національного, і регіонального рівня;
- 4) сформована наприкінці 1990-х років консолідація владних еліт навколо акторів-гегемонів;
- 5) розквіт бюрократичної корупції, що реалізує механізм «захоплення держави»;
- 6) пов'язаний із переліченими чинниками низький рівень довіри населення до здійснюваної політики, до нових інституцій та лідерів [7, с. 65–79].

Також варто зазначити про таку актуальну проблему в Україні, як реалізація народного представництва шляхом виборчого процесу. Як раніше зазначалося, ідеальної виборчої системи не існує, кожна має свої переваги та недоліки. Нині «вибори» – лише умовна назва. Цей процес реалізує представництво інтересів не соціальних груп населення країни, а інтересів вузького кола осіб, а саме політичних партій, у більшості випадків яких реалізація стосується здійснення корупції. Корупція у виборчому процесі характеризується тим, що кандидат, офіційно отримуючи владні повноваження, використовує їх у майбутньому з метою набуття матеріальних і нематеріальних благ. Здійснення зловживання владою у власних інтересах, а не використання наданих повноважень на

благо українського суспільства, значно підриває реалізацію основної форми здійснення демократії, а саме у сфері виборчого процесу. Сучасний стан в Україні потребує здійснення негайних реформ, у першу чергу усунення прогалин виборчого законодавства.

Висновки. Отже, саме поняття «демократії» нині являє собою дисгармонійне та суперечливе явище, що підтверджується переліком низки парадоксів, викладених у статті, а саме:

- 1) підтримання демократичного режиму залежить від сприймання цієї політики, що залежить від того, наскільки ефективно та якісно здійснюється ця політика;
- 2) демократичність вимагає автономію, проте це суперечить обов'язковості підзвітності органам влади;
- 3) для здійснення ефективної політики потрібна політична конкуренція, яка може підривати стабільність режиму;
- 4) результати голосування залежать від думки більшості, що своєю чергою суперечить демократії, адже зневажаються погляди меншості;
- 5) відкритість політичних процесів у конституційних демократіях.

Нині такий політичний режим є «крихким» та слабким перед такими обставинами політики, як криза легітимності, зневіра народу у владі та ін. Щодо здійснення представницької демократії в Україні є низка неузгодженостей, особливо через перехідний процес від пострадянського українського суспільства до творення демократичної держави. Задля вирішення проблематики здійснення демократичного режиму в Україні потрібно підвищувати рівень політичної освіченості і культури суспільства, збільшити увагу до думок народу та їхніх соціально-культурних цінностей задля реалізації політики народовладдя, підвищення активності громадян в участі в політичних процесах на основі вивчення і аналізу світового досвіду щодо цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гутман Е. Типи і парадокси демократії / упор. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. С. 143–154.
2. Даймонд Л. Три парадокси / упор. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. С. 95–104.
3. Дзюло Д. Демократія і складність: реалістичний підхід. Москва, 2010. 320 с.
4. *Ейзенштадт Ш. Парадокс демократичних режимів: крихкість і змінність Поліс.* 2002. С. 81–95.
5. Зідентоп Л. Демократія в Європі / Пер. з англ. ; під ред. В.Л. Іноземцева. Москва : Логос, 2001.
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996.
7. Куценко О. Зигзаги демократизації політичного режиму в Україні. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2005. С. 65–74.
8. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / пер. з англ. О. Коваленка. Київ : Основи, 1994, Т. 1. 444 с.
9. Страшун Б. Конституційне (державне) право зарубіжних країн. Москва, 2000, Т. 1. 784 с.